

INTERVIEW MET MICHEL MAXIME EGGER

“Neem mensen niets af, laat

De 27ste VN-klimaattop in Sharm-el-Sheikh werd afgesloten met een bijtend besef van hoogdringendheid, maar eveneens met verbijsterend immobilisme. Waar vinden we een diepe motivatie om het roer fundamenteel om te gooien? Politiek en technologie zijn belangrijk, maar ze gaan niet naar de grond van het probleem, zegt de Zwitser Michel Maxime Egger. “De ecologische transitie heeft een spirituele en existentiële voedingsbodem nodig, en dat is wat de ecotheologie biedt.”

Sylvie Walraevens

e

cotheologie is in onze regionen niet breed bekend. In de Angelsaksische wereld, waar het interdisciplinaire denken veel sterker is ontwikkeld, kreeg de groene of ecotheologie al in de jaren 1970 voet aan de grond. Is het een tak van de academische theologie? Gaat het over een beweging? “Noem het een werf”, zegt Michel Maxime Egger, “een werkplaats die de traditionele dualistische theologie over schepping en Schepper herzielt. Ze legt de diepe onderlinge relatie bloot tussen de spirituele wereldbeelden van mensen en de degradatie van de natuur. De ecotheologie zoekt hoe de christelijke traditie een gefundeerd antwoord kan

geven op de hedendaagse klimaatuitdaging door zich te verhouden tot wetenschappelijke denkpijlers.”

Is de ecologische crisis dan een waarden crisis?

“Het probleem zit dieper: het is een crisis van de verbeelding. Op de grote vragen zoals ‘wie ben ik?’ of ‘wat is de zin van het leven?’, kan de externe ecologie – wetten, technologie, kleine dagelijkse handelingen – geen antwoord bieden. Als we binnen de grenzen van één planeet willen blijven, zullen we onze levensstijl fundamenteeler moeten aanpassen. Maar waar vinden we

daarvoor een diepe motivatie, een die zich niet beperkt tot een ecologie van ‘moeten’ en ‘niet mogen’, die opgelegd wordt door de overheid of voortkomt uit rationale reflectie? Alleen een ecologie van het verlangen kan werken, omdat die zingevend is. We moeten mensen niets afnemen, maar hen laten proeven van iets anders. Als jij de gewoonte hebt je avonden voor de televisie door te brengen en ik nodig je uit voor een avondje theater, een zonsopgang aan het meer of een wandeling bij volle maan, zal je dan je tv missen? Misschien kunnen we onze fundamentele behoeften op een andere manier bevredigen? Mijn partner en ik gingen jarenlang erg graag naar een paradijselijke plek op Kreta, maar stilaan groeide de wil om die vervuilende vlucht achterwege te laten. Het traject met de wagen of de trein afleggen was niet haalbaar wegens tijdsgebrek. Daarom hebben we een fundamentele denkoefening gedaan: wat zoeken en vinden we op Kreta? Kunnen we dat ook dichterbij vinden? Plots beseften we hoe vaak we denken zaken echt nodig te hebben om een behoefte te bevredigen, terwijl we die evengoed anders kunnen invullen, zonder te vervuilen. Om de wereld te veranderen hebben we geen grote ideeën nodig, die zijn er genoeg. Wat we nodig hebben zijn diepe motivaties, innerlijke drijfveren, een mystiek die in ons de passie voedt om zorg te dragen voor de aarde. Dat is de grote transitie: de brug oversteken naar een ander model, stap voor stap. En die transitie is zowel individueel als collectief, zowel inwendig als uitwendig.”

U vindt antwoorden in het christendom, terwijl dat in ecologische kringen vaak kop van jut is. In 1967 schreef historicus Lynn White het essay *The Historical Roots of Our Ecological Crisis* in het wetenschappelijke tijdschrift *Science* waarin hij het joods-christelijke antropocentrisme aanwees als bron van de ecologische crisis wegens de term ‘heersen over’ in Genesis 1, 26. Had hij gelijk?

“De zaak-Lynn White (zie *Tertio* nr. 1.189 van 23/11, mvd) is ingewikkeld. Hij heeft de vinger op een reëel probleem gelegd, al kan je niet de hele Bijbel of christelijke traditie herleiden tot één vers en één interpretatie. Veel theologen reageerden dat White niets van exegese kent en dus volledig fout zat met zijn bewering. Maar de kritiek van de Amerikaan vertrekt niet van Bijbelse exegese, zijn analyse was historisch en sociologisch: hij toonde hoe de Kerk en de christenen zich in de geschiedenis hebben gedragen. In de orthodoxe kerk heeft éminence grise patriarch Bartholomeus van Constantinopel volmondig erkend dat de christelijke traditie een probleem van antropocentrisme heeft. Ook paus Franciscus zegt dat ontspoord antropocentrisme op basis van een foute lezing van de Schrift tot een afgedwaalde levensstijl leidt. Het artikel van White heeft alleszins de ecotheologische reflectie in gang gezet. Onze kijk op dieren en planten is de voorbije twintig jaar ontzettend geëvolueerd. We zien hen nu duidelijk als schepsels met een intelligentie. Alle religies en spirituele tradities zitten trouwens in hetzelfde schuitje: ze moeten allemaal op zoek naar een aanvaardbaar discours tegenover de uitdagingen van vandaag.”

“De natuur beschermen vraagt om een systeemverandering. Het economische model simpelweg bijsturen door de schadelijke impact te verminderen, werkt niet. Duurzame ontwikkeling is een mislukking”, zegt ecotheoloog Michel Maxime Egger. © Sophie Brasey

hen proeven van iets anders”

Hebben we daar echt God voor nodig? Het ecologische denken met klimaat-toppen, -plannen en -marsen krijgt vandaag ruime maatschappelijke aandacht. Wat voegt de ecotheologie toe aan de niet-religieuze benadering van de relatie tussen mens en natuur?

“Ik stel de vraag liever anders: gaan we er zonder spiritualiteit geraken? Ik heb veel contacten met de transitiebeweging, die vaak worstelt met fundamentele spirituele en existentiële vragen. Externe ecologie is heel belangrijk, maar zij gaat niet naar de wortel van het probleem. De natuur beschermen vraagt om een nieuw paradigma, een systeemverandering. Het economische model simpelweg bijsturen door de schadelijke impact te verminderen, werkt niet. Duurzame ontwikkeling is een mislukking. Het is niet meer dan wat sociale en ecologische aandachtspunten injecteren in een verder groeiende economie. We zoeken oplossingen in de technologie, maar stoten telkens op nieuwe problemen. Elektrische wagens minimaliseren de uitstoot, maar het gebruik van mineralen bij de ontwikkeling van batterijen is problematisch. Dat besef gaf ruimte aan het duurzaamheidsmodel van de donut: concentrische cirkels met de limieten van de planeet als buitenste cirkel en sociale rechtvaardigheid als ondergrens. Daarbinnen moet elke ontwikkeling zich afspelen. Maar ook voor die boodschap blijven we potdooft. Als iedereen op de wereld leefde zoals de Belgen, dan zouden er drie planeten nodig zijn.”

“Daarom pleit ik voor een spirituele benadering, met name de ecotheologie die naar de wortel van het probleem gaat. Vooreerst integreert ze de culturele en psychologische dimensie: de manier waarop we relaties aangaan met de planeet, de natuur en de mens. De bron van die relaties is vandaag onze angst voor het tekort en uiteindelijk voor de dood, voor onze eindigheid. Ons bodemloze verlangen bevredigen we met materiële zaken die vernietigend zijn voor de planeet. Willen we onszelf bevrijden uit dat economische systeem van overconsumptie, dan moeten we dus onze intiemste hefbomen aanspreken. Aan die psychologische relatie tussen mens en kosmos voegt de ecotheologie een derde dimensie toe: God. Daarmee stelt ze de christelijke traditie meteen voor een grote uitdaging, want in het Westen is het cartesianisme en het dualisme binnengeslopen in het denken over God en de schepping. De transcendente, eeuwige God, staat buiten Zijn schepping, die uitdrukkelijk niet goddelijk maar geschapen is. Dat dualisme maakt van het verschil een scherpe scheiding: de natuur wordt als niet meer dan materie beschouwd, met een ecologische crisis tot gevolg. De ecotheologie roept op om God en Zijn schepping van elkaar te onderscheiden zonder ze van elkaar los te maken en om ze te verenigen zonder ze te laten versmelten.”

Dat moet u even uitleggen.

“De denkpijl die ik volg, is die van het panentheïsme: alles in God en God in alles. Dat concept komt uit de orthodoxe traditie waartoe ik behoor, maar ik zie er evengoed sporen van in *Laudato Si'*, bij Leonardo Boff, Teilhard de Chardin of Hildegard van Bingen wanneer die spreekt over de *‘viriditas’*, een soort energie of levensadem die in de schepping huist. In de orthodoxe traditie zijn er theologische elementen die de aanwezigheid van God in de natuur funderen en die niet in de westerse theologie zijn opgenomen: de theologie van de goddelijke energie en de ervaring van de transfiguratie. God is niet kenbaar in Zijn essentie, maar kan wel ervaren worden door de goddelijke energie die van Hem uitgaat. Een boom is dan niet goddelijk, maar wel bewoond door God.”

BIO

Michel Maxime Egger (1958) is socioloog en een internationaal gerenommeerde spreker en schrijver over ecospiritualiteit en ecopsychologie. De Zwitser werd katholiek opgevoed, bekende zich later tot het boeddhisme, maar vond in 1987 weer aansluiting bij zijn christelijke wortels in de orthodoxe traditie. Egger stond aan de wieg van verschillende uitgeversinitiatieven en werkt samen met ngo's om handen en voeten te geven aan zijn sociaal-ecologisch engagement. In 2016 stichtte de ecotheoloog het *Laboratoire de transition intérieure*.

Welk mensbeeld hoort daarbij?

“Een mensbeeld dat complex en holistisch is. Sommige ecologen beschouwen de mens als een dier zoals alle andere. Voor christenen is de mens lichaam, ziel en geest, geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God. Hij staat niet los van de rest van de schepping, maar is wel anders. Het probleem is dat men van die specificiteit een superioriteit heeft gemaakt, door sommigen gelegitimeerd met tekstinterpretaties. Ik hou ontzettend van het beeld van de mens die door God werd geschapen uit leem, uit aarde dus. Al te vaak geven we daar een negatieve draai aan: ‘we zijn maar van stof’, ‘we zullen tot stof wederkeren’. Maar ecologisch gezien is dat een uiterst positief beeld. Humus of aarde ligt aan de basis van het woord ‘humaan’. We moeten erkennen dat we van aarde zijn gemaakt, bovendien op dezelfde dag als de dieren. We maken dus integraal deel uit van het grote kosmische geheel en dat grote kosmische geheel is deel van ons, tot in onze kleinste cellen. Die nauwe betrokkenheid bij het leven erkennen is een nederige houding. Immers, als ik ontologisch besta uit alle elementen van de aarde, dan doe ik mezelf aan wat ik de aarde aandoe. En omgekeerd.”

Heeft die visie al voet aan de grond in de Kerk?

“Paus Franciscus erkent de mens als microkosmos wanneer hij stelt dat het verdwijnen van een soort de verminking van ons eigen zijn is. De Latijns-Amerikaanse theologen hebben het over *la Pachamama*, moeder Aarde. Daarnaast is er ook de visie van de mens als lid van het grote broederschap van de levende wezens, zoals Franciscus van Assisi dat bezingt in zijn hymne aan broeder zoon en zuster maan. Dat is een erg interessant concept, want daaruit vloeit de verantwoordelijkheid tegenover onze broeders voort, in tegenstelling tot superioriteit. En die broers zijn niet enkel mensen. De mens is dus tegelijk deel van de grote familie en beeld van God. Dat is ook wat Gregorius van Nazianze, kerkvader uit de 4de eeuw, zegt: wij zijn grenswezens, behorend tot de materiële en tot de spirituele wereld. De roeping van de mens is verbindingsteken te worden tussen hemel en aarde. Hij neemt deel aan de transfiguratie van de schepping, niet aan de misvorming ervan. Transfiguratie is dus niet enkel een eschatologisch concept waarbij op een dag God alles in allen zal zijn. Het panentheïsme – God is in het universum en het universum is in God – is nu al in werking en zal aan het einde der tijden zijn volheid bereiken.”

De christelijke traditie gebruikt graag het beeld van het rentmeesterschap. Past dat in uw visie?

“Ik verkies het beeld van de tuinman. De mens als rentmeester roept de noties van bewerken en bewaken op. Het gevaar van dualisme is dan nooit ver weg. Als rentmeester kan je de tuin nog steeds als een extern gegeven beschouwen en een utilitaristische houding aannemen: de tuin is nuttig voor mij, ik moet gewoon zorgen dat ik hem niet uitbuit zodat ik er verder ge-

bruik van kan maken. Positief is wel dat de rentmeester geen eigenaar is, hij is aangesteld door een meester, God, die hem de zorg voor Zijn tuin toevertrouwt. De rentmeester zal aan God rekenschap moeten afleggen. Maar het beeld van het rentmeesterschap volstaat niet om ons uit de managerslogica te halen. We moeten het verbinden met het beeld van de mens als microkosmos, de brug tussen aarde en hemel. De criteria voor goed rentmeesterschap vinden we in Christus: zachtheid, nederigheid, dienstbaarheid en liefde.”

Bevat de ecotheologie ook een sociale component, een aanklacht tegen onrecht? Mensen in armoede verwijten ecologische militanten vaak dat hun zaak iets voor de rijken is en dat zij, de slachtoffers van de vervuiling, zich geen dure ecologische materialen of technologie kunnen veroorloven.

“Ik heb tot nu vooral gesproken over onze relatie tot de aarde, maar er is ook nog ontzettend veel werk om die te verbinden met de sociale dimensie. Paus Franciscus spreekt over integrale ecologie. We moeten zowel de kreten van de aarde als het geschreeuw van de armen horen. Toch bestrijd ik dat ecologie een zaak van rijken zou zijn. In arme landen groeit het bewustzijn dat de strijd tegen armoede hand in hand gaat met de zorg voor de aarde. Om een dorp te voeden en daarin autonoom en soeverein te worden, wordt beroep gedaan op de agro-ecologie. Daardoor kan de bevolking op lange termijn worden gevoed zonder de bodem uit te putten. Steeds meer mensen beseffen dat de materiële rijkdom van het Westen niet per se gelukkig maakt. Zij waarderen een maatschappijmodel dat de kwaliteit van relaties, solidariteit en het gemeenschapsweefsel centraal stelt.”

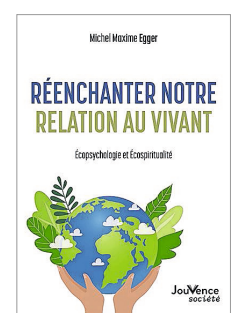
U noemt uzelf leerling ‘méditant-militant’. Wat bedoelt u daarmee?

“De *méditant* verwijst naar een innerlijk transformatieproces, een afdaling naar het diepste van mezelf waarbij ik verbinding maak met de bron: het grotere dan ikzelf, God in mij. Dat doe ik onder meer door meditatie en gebed. De *militant* in mij engageert zich voor de transformatie van de wereld. Het innerlijke werk heeft maar zin als daar een engagement op volgt, maar om tot werkelijk handelen te komen, is de spirituele weg noodzakelijk. Daar kunnen alle grote tradities bij helpen. In het christendom is er de ascese, een innerlijk werk om je passies en angsten te ontdekken en dat bewustzijn vervolgens te transformeren naar een andere attitude.”

Bent u nooit ontmoedigd, na al die jaren van ecologisch engagement terwijl de mens verslaafd blijft aan winst en comfort?

“Nee. Ik zie zoveel mensen die een heel ander mensbeeld tonen: bezorgd, geduldig, begripvol ... Iedereen draagt die mogelijkheid in zich. Dat is een bron van hoop. De mens is in staat tot het slechtste, maar evengoed tot het allerbeste.” III

“Het beeld van rentmeesterschap volstaat niet om ons uit de managerslogica te halen.”

Michel Maxime Egger, *Réenchanter notre relation aux vivants. Écopsychologie et écospiritualité*, JouVence, Genève, 2022, 256 blz.